

Per Stolpe:

JÖNKÖPINGSVÄGEN OCH ERIKSGATAN

Så länge Smålands och Västergötlands gränser mot Blekinge, Skåne och Halland utgjordes av svårframkomliga ödemarker, var det naturligt att Öresund och kringliggande farvatten förenade kustlandskapen på bägge sidor till det gammaldanska riket. Men när förbindelserna till lands ökats och förbättrats, då blev det lika naturligt att de förut danska landskapen förenades med Sverige.

På liknande sätt hade många århundraden tidigare Kolmården och Tiveden begränsat Svea rike mot Götalandskapen. Det blev vägarna och främst bland dem eriksgatan, som då sammanknöto dessa två huvuddelar av den tidens Sverige. Norrlands och Finlands då befolkade kusttrakter kunna snarast betraktas som kolonier från Svea rike.

I våra dagar har ju bilismen väckt nytt intresse för de gamla vägarna, inte minst för eriksgatan. En stor del av denna sammanfaller med den livligt biltrafikerade vägen Stockholm—Jönköping, och för varje kulturhistoriskt intresserad bilist på denna sträcka bör det därför vara av intresse att veta om han åker på den gamla anrika vägen eller på en helt modärn.

Nu är det så att många som färdas fram den kanske vackraste delen av denna väg, »rivieran» utmed Vätterns strand i Östergötland och Småland, tyvärr tro att de följa eriksgatan. Men på hela sträckan Ödeshög—Jönköping är det blott mindre delar av vägen, som äro identiska med denna. Och nu ber jag bilande och cyklande turister på denna väg tänka efter om ni verkligen ha så ont om tid, som det förefaller — jag betvivlar det! Redan ett par kilometer från Ödeshög kan man i byn Svämb skönja lämningarna av eriksgatan. Från Stockeryd är denna på en sträcka av 2,5 km å Generalstabskartan angiven som byväg — det är karakteristiskt att de fem gårdarna i Kräkeryds by ligga vid »gamla vägen». Ett par km längre fram, vid Skräddeberg, blir ni liksom Herkules ställd vid skiljevägen. Ty härifrån kan ni fara ända till Uppgränna, 3 km norr om päronstaden, d. v. s. omkring 15 km, på den ena eller andra vägen, åtminstone på velociped. En bilåkare får väl fråga infödingarna till råds om hans vagn kan duga på eriksgatan. Denna ger sig här upp i Holavedens gamla gränsmarker förbi Sunneryd, Skansen (namnet ej utsatt på kartan), Härstorp och Lilla Krokek till Holkaberg, fordom gästgivaregård vid »gamla vägen». Huvudbyggnaden nedbrann tyvärr 1935.

Själv har jag med alla på landsväg tänkbara fortskaffningsmedel färdats denna väg alltsedan anno 1889, men först i somras under en förmiddagstur på velociped Ödeshög—Jönköping (jämte en avstickare

till Viredaholm, mellan Gränna och Tranås, omkring 95 km) kom jag att fråga några personer vid Holkaberget ifall de kände till någon forntida drabning i trakten mellan svenskar och danskar. Och till min glada förvåning utpekade flera personer, oberoende av varandra, en ravin vid namn »Fäktahålan», där en strid skulle ha stått »för många hundra år sedan». Och däri hade de sannerligen rätt. Ty striden kan icke ha varit någon annan än den, som omnämnes av den bekante Eric Tuneld i hans »Geographie öfver Konungariket Sverige» 1793: »Holaweden är en stor skog, hvaraf en del hör till Öster-Göthland. Då krigsbullret påstod emellan Kon. Carl VIII, och Kon. Christian I, erhöll Eric Nyperts, som var på Kon. Carls sida, en önskelig Seger öfver Danskarne, på denna Hed, år 1452; hvadan äro Verserne:

Complures ad Holawed, de Dacis föllo döda ned:
Dat finem rixæ Dacis den Svenske Pålyxe.»

»Verserne» har Tuneld hämtat från Ericus Olai, »den svenska historie-skrivningens fader», avliden 1486. En flärdfri översättning skulle lyda: I Holaweden föllo de flesta danskarna döda ned. Den svenska pålyxan gjorde slut på den danska striden. — Denna är för övrigt känd från Linköpings stifts biskopskrönika:

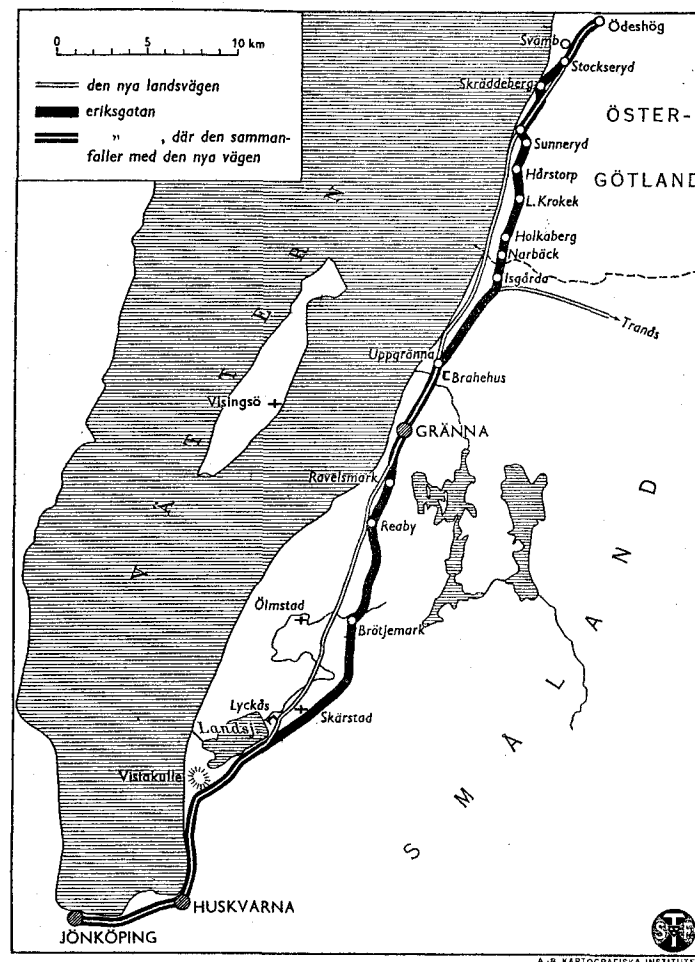
De danske voro glade, som åter kommo hem.
Borta voro fyra av varje fem.

Såsom skådeplats anges den något sydligare belägna gården Narbäck. Antagligen var denna mera känd såsom uppkallad efter en liten bäck, som här bildar gräns mellan Småland och Östergötland.

Det var med egendomliga känslor jag stod vid den gamla »Fäktahålan» och lyssnade till den bokstavligen »på folkets läppar» levande berättelsen, ackompanjerad av dånet från de många bilarna på nya »riviera-vägen», insprängd såsom en smal avsats i de brantstupande bergväggarna mot Vättern. Och denna väg skulle vara eriksgatan, anlagd innan krutet funnits uppl Den härliga naturen och det strålande vådret förebyggde lyckligtvis alla elaka reflexioner.

Från Holkaberget fortsätter gamla vägen, körbar för bil, i åtskilliga krökar förbi Narbäck, Porsarp, över landskapsgränsen och förbi Isgårda. Några få kilometer härifrån mot sydsydväst förenar den sig med den år 1922 (enligt infödingarnas uppgift) anlagda vägen Tranås—Gränna. Här kan den cyklande fröjda sig åt att kunna rulla fram flera kilometer utan att ta ett enda tramtag — sällsynt i Sydsverige — utmed Vätterns förkastningsbrant ända ned till Uppgränna by. Bromsa dock litet, när Ni passerar en av de första gårdarna vid högra sidan av vägen! Där står invid diket en runsten, och icke långt härifrån låg fordome ett åt S:t Johannes helgat kapell samt en källa, i vilken man offrade ännu på 1740-talet — allt vittnande om vägens ålder.

Vid »Galgen» (= galgbacken) strax söder om Gränna — ordet står ännu på omnibusbiljetterna — tar gamla vägen en mera östlig riktning genom Ravelsmark, Reaby, Brötjemark m. fl. byar till Skärstads kyrka. Härifrån gick den, numera osynlig, ned mot stranden av Land-

Jönköpingsvägen och eriksgatan.

sjön och passerade alltså icke Lyckås slott. Att den nu trafikerade vägen Gränna—Lyckås är rätt ny märker var och en, som inte har alltför ont om tid och iakttagelseförmåga, av bristen på krökar, branta backar och gårdar i en av Smålands tätast befolkade trakter. En smedja, ett skolhus, en handelsbod m. m. sådant invid nya vägen tyder ej på hög ålder.

För egen del lämnade jag den breda vägen just vid Galgen — bättre sent än aldrig — och avvek rakt inåt och uppåt högländet. Här går

Per Stolpe

den smala vägen utmed stranden av John Bauers sagosjö Bunn. Valakleven och Skarnahättan resa sina höjder och blotta sina stalp på andra sidan vägen — natur och namn tävla i romantik. Och så fortsatte jag fram till den lilla herrgården Viredaholm, där fordom föddes och dog den kanske snabbaste ryttare, som någonsin ridit på eriksgatan: »Stenbocks kurir» (Snoilsky), ryttmästaren Henrik Hammarberg, han som på otroligt kort tid red från Hälsingborg till Stockholm med budskapet om segern över danskarne. Mot hans brådska har jag intet att erinra, och jag unnar honom vilsam sömn under golvhällen i hemsocknens lilla kyrka.

Från Landsjön ned mot Huskvarna sammanfalla de bägge vägarna i stort sett. I somras pågick emellertid i trakten av det kända utsiktsberget Vistakulle ett egendomligt vägarbete: Sveriges smalspårigaste järnväg (600 mm) med de skarpaste stigningarna (1:40), insprängd i den branta bergväggen, höll då på att omläggas till landsväg. Mätte icke även här om några år de vägfärdande tro att de färdas på eriksgatan! Närmare Huskvarna går gamla vägen så nära Vättern, att den nyss börjat raseras av sjöns vågor. En fiskare använde den som »gistgård» för sina nät, och en villaägare hade med skylten »Enskild väg» markerat en rest av eriksgatan. Tänkbart är ju dock att denna på sin tid här gick ännu västligare och i så fall nu ligger på sjöbottnen. — I vad mån nuvarande vägen förbi Huskvarna till Jönköping sammanfaller med eriksgatan är på grund av uppodling, flera vägomläggningar m. m. icke lätt att avgöra.

Det förtjänar påpekas att den nya, delvis sprängda vägsträckan på bägge sidor om gränsen Östergötland—Småland har sin motsvarighet i bilvägen Södermanland—Östergötland, uppifrån Kolmården ned mot Åby på Brävalla hed, norr om Norrköping. Det från Sveriges hittills största järnvägsolycka kända namnet Getå torde vara tillräckligt för att erinra om terrängsvårigheterna i dessa trakter. För närmare kunskap om var eriksgatan gick fram på denna sträcka hänvisas till en uppsats av docent Bror Asklund i tidskriften Namn och Bygd 1936.

Holaveden och Kolmården ha alltså haft i stort sett samma inflytande på vägarna vid östgöta-slättens bägge ändar — helt naturligt, om man betänker att bägge bergstrakterna begränsas av var sin av Sveriges skarpast markerade förkastningsbranter. Mätte åtminstone några bilister och cyklister få tid till liknande enkla reflexioner! Att på det sättet »ge sig ut i geografin» har intet inflytande på lasarettens eller försäkringsbolagens verksamhet.